

Original Article

Rereading Kant's Just War Theory within the Framework of Contemporary International Law (With Emphasis on the Russia–Ukraine War)

Meisam Norouzi¹ , Shahram Zarneshan², Shabnam sadat Shahtaheri³

Highlights

- The article examines Kant's theory in relation to the limitation of war and the pursuit of lasting peace.
- This framework assesses Russia's actions in the Ukraine war through the criteria of sovereignty, proportionality, and protection of civilians.
- The study emphasizes the need to revisit Kantian principles in response to contemporary wars.

ABSTRACT

Introduction

The concept of a just war is one of the oldest and always controversial topics in political philosophy and international law. This concept has been discussed from the time of ancient Greece and medieval Christian teachings to the thoughts of modern and contemporary thinkers and has always posed a fundamental question to thinkers: Can war, despite its violent and destructive nature, enjoy moral and legal legitimacy in certain circumstances? Among modern philosophers, Immanuel Kant holds a prominent position. In his treatise "Perpetual Peace" and other philosophical writings, he attempted to explain the relationship between war, peace, and international justice and to provide a theoretical framework for limiting the violence resulting from war. In Kant's view, the occurrence of war in international relations is inevitable, but this fact should not be an excuse for departing from moral and legal rules. He considers only those wars that are fought in the context of legitimate defense and compliance with international principles to be legitimate and considers any war with expansionist goals or imposing political will to be absolutely illegitimate. The importance of this issue in today's world, especially in light of the Russia-Ukraine war, has doubled. This crisis, as one of the most important geopolitical events of the 21st century, has once again brought the issue of the legitimacy of war, its moral boundaries, and its legal foundations back to the center of international debate. The present study aims to re-examine Kant's just war theory and examine its effectiveness in explaining the Russia-Ukraine crisis, and is based on the assumption that this theory, despite its valuable capacities, needs to be redefined in light of contemporary conditions.

How to Cite: Norouzi, Meisam, Zarneshan, Shahram, Shahtaheri, Shabnam sadat, "Rereading Kant's Just War Theory within the Framework of Contemporary International Law (With Emphasis on the Russia–Ukraine War)", Legal Research, Vol. 29, No. 114, 2026, pp: 145-162.

DOI: <https://doi.org/10.48308/jlr.2025.234043.2648>

Received: 29/01/2024-Accepted: 07/09/2025

1. Assistant Professor, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran

Corresponding Author Email: m.norouzi@basu.ac.ir

2. Associate Professor, Faculty of Law & Political Sciences, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

3. PhD Candidate, Faculty of Law, Islamic Azad University: Hamadan Branch, Hamadan, Iran

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Methods

The research method in this study is based on a descriptive-analytical approach and has been conducted in a library manner. In the first step, Kant's main works, especially the treatise "Perpetual Peace" and his writings on ethics and natural law, are examined to clarify the theoretical foundations of just war from his perspective. Then, the philosophical and legal interpretations of contemporary thinkers on the theory of just war are collected and analyzed. In the next step, these foundations are adapted within the framework of contemporary international law and an attempt is made to determine the extent to which they are consistent or conflicting with recognized international principles such as the United Nations Charter, humanitarian rules, and the doctrine of self-defense. Finally, the Russia-Ukraine crisis is examined as an objective example to test the effectiveness of Kant's theory in analyzing this war and assessing the legitimacy of the actions of the parties. The reason for choosing this method is to establish a connection between theoretical foundations and legal frameworks on the one hand, and to provide the possibility of analyzing a real and contemporary situation on the other.

Results and Discussions

The findings of the study show that Kant, despite accepting the inevitable reality of war, provides a moral and legal framework to limit it. He divides war into two categories: legitimate and illegitimate. Wars that are waged for the purpose of legitimate self-defense or in support of general principles of international justice are defensible in his view; while wars that are launched for the purpose of expansionism, hegemony, or violation of the rights of nations are illegitimate and morally reprehensible. These criteria, when applied to the Russia-Ukraine crisis, yield significant results. Russia claims that it entered the war to prevent NATO expansion and defend its national security, but this argument is unacceptable in the Kantian framework, because it was accompanied by a clear violation of Ukraine's independence and territorial integrity. On the other hand, Ukraine, which resists this attack, is initially placed in a position of self-defense, but the prolongation of the war, the expansion of humanitarian consequences, and the widespread use of military means have also raised serious questions about this initial legitimacy. The findings also show that Kant's theory, despite its effectiveness in providing general principles, is not fully adequate for analyzing complex contemporary crises. The emergence of phenomena such as hybrid wars, the presence of non-state actors, the spread of transnational terrorism, cyberwars, and the widespread use of new military technologies have created dimensions that were not foreseeable in Kant's time. These issues challenge the traditional rules of just war and reveal the need to reinterpret this theory. In addition, the findings show that the international community has relied on its own political and security interests in responding to the war in Ukraine rather than relying on Kantian ethical principles. This indicates the gap between theory and practice in international relations. Nevertheless, Kant's theory can still remain as a valuable framework for critiquing the conflicting claims of the parties and reminding us of the importance of ethics and law in the arena of war.

Conclusion

The conclusion of the research is that Kant's just war theory, despite its shortcomings and limitations, still provides us with a high capacity for analyzing and evaluating the legitimacy of wars. This theory can serve as a moral and legal framework for policymakers and international institutions and serve as a reminder that even in unavoidable conditions of war, it is necessary to observe moral principles and international rules. However, geopolitical developments and new technologies require that Kantian principles be redefined in accordance with new realities. The innovation of the present research lies in the fact that by linking Kant's philosophical foundations to one of the most important contemporary crises, namely the Russo-Ukrainian war, it provides a practical model for assessing the legitimacy of war, thus contributing to the enrichment of theoretical and legal debates in international relations.

Keywords: Just War, Immanuel Kant, Perpetual Peace, International Law, Russia-Ukraine War.

بازخوانی نظریه جنگ عادلانه کانت در چارچوب حقوق بین الملل معاصر (با تأکید بر جنگ روسیه و اوکراین)

میثم نوروزی^۱، شهرام زر نشان^۲، شبنم سادات شاه طاهری^۳

نکات برجسته

- مقاله نظریه کانت را در پیوند با محدودسازی جنگ و صلح پایدار بررسی می کند.
- این چارچوب، اقدامات روسیه در جنگ اوکراین را با معیارهای حاکمیت، تناسب و حمایت از غیرنظامیان ارزیابی می کند.
- پژوهش، بازخوانی اصول کانتی را برای مواجهه با جنگ های معاصر ضروری می شمارد.

چکیده

مفهوم جنگ عادلانه و نسبت آن با صلح و عدالت بین المللی همواره مورد تأکید محققان سیاسی و فلاسفه بوده است. نظریه جنگ عادلانه از مهم ترین نظریه های روابط بین الملل پیرامون صلح و حقوق جنگ بوده که توسط امانوئل کانت مطرح شده است. از منظر کانت، استفاده از ابزار جنگ برای پیشبرد اهداف سیاسی امری اجتناب ناپذیر است، اما این اقدام نباید با نقض قوانین و تعهدات بین المللی همراه باشد. طرح این نظریه و مضامین پس از آن همچنان محل مناقشه بسیاری از اندیشمندان سیاسی است. بر این اساس، پژوهش حاضر به تبیین نظریه جنگ عادلانه و ویژگی های آن از منظر کانت پرداخته و جایگاه آن را در نظام حقوق بین الملل معاصر با تأکید بر جنگ روسیه و اوکراین مورد واکاوی قرار داده است. براساس یافته های این مقاله که با تکیه بر منابع کتابخانه ای و به روش تحلیلی-توصیفی انجام گرفته است، نظریه جنگ عادلانه کانت در حقوق بین الملل معاصر، علی رغم اصول بنیادین آن درباره مشروعیت جنگ و دفاع مشروع، به دلیل پیچیدگی های سیاسی و امنیتی معاصر، به ویژه در جنگ روسیه و اوکراین، نیازمند بازتعریف و بازخوانی است تا بتواند قانونمندی جنگ و صلح پایدار را تضمین کند.

کلید واژگان: جنگ عادلانه، امانوئل کانت، صلح پایدار، حقوق بین الملل، روسیه و اوکراین.

استناد به این مقاله: نوروزی، میثم، زر نشان، شهرام، شاه طاهری، شبنم سادات، «بازخوانی نظریه جنگ عادلانه کانت در چارچوب حقوق بین الملل معاصر (با تأکید بر جنگ روسیه و اوکراین)»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۹، شماره ۱۱۴، تیر ۱۴۰۵، صص: ۱۴۵-۱۶۲.

DOI: <https://doi.org/10.48308/jlr.2025.234043.2648>

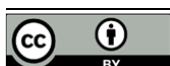
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۹ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۶

۱. استادیار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

/ایمیل نویسنده مسئول: m.norouzi@basu.ac.ir

۲. دانشیار، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳. دانشجوی دکتری، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی: واحد همدان، همدان، ایران

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقدمه

نظریه جنگ عادلانه به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی نظریه‌های بین‌المللی، توسط فلاسفه بسیاری چون سقراط،^۱ آریستوتل،^۲ هانا آرنهت^۳ مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. این نظریه ایده اصلی حمایت اخلاقی از وقوع جنگ را در شرایط خاص بیان می‌کند. بنابراین، نظریه جنگ عادلانه قوانینی را تعریف می‌کند که کشورها در هنگام ورود به جنگ باید از آنها پیروی کنند. این قوانین در حق بر جنگ و حق در جنگ تعریف می‌شوند و در موقعیت پس از جنگ نیز قوانین مربوط به صلح وجود دارد. در بحث نظریه جنگ عادلانه، دو دیدگاه مختلف درباره جایگاه کانت وجود دارد: دیدگاه اول این است که کانت نظریه‌پرداز جنگ عادلانه نیست، زیرا در رساله صلح پایدار به‌صراحت جنگ را مورد نکوهش قرار داده است. اندیشمندانی چون سلاووز زیزک،^۴ مارتا نوسبام^۵ و مایکل سندل^۶ قائل به این دیدگاه‌اند؛ اما دیدگاه دوم کانت را نظریه‌پرداز جنگ عادلانه می‌داند. بر مبنای این دیدگاه، اگرچه کانت به‌طور ضمنی به صلح پایدار می‌پردازد و راه‌حل‌های اساسی برای برقراری صلح را توضیح می‌دهد، در این اثنا حق جنگ بر مبنای ارزش‌های اخلاقی را به‌عنوان آخرین راه‌حل مورد بحث قرار می‌دهد. در پژوهش حاضر تأکید بر نظریه دوم و شواهد موجود در رساله مذکور است. امروزه باوجود تحولات بنیادین در حقوق بین‌الملل، ازجمله ممنوعیت توسل به زور به‌عنوان قاعده آمره و جنایی شدن تجاوز در حقوق بین‌الملل کیفری، نظریه جنگ عادلانه همچنان در قالبی متفاوت به حیات خود ادامه می‌دهد. جنگ روسیه و اوکراین، که از سال ۲۰۱۴ آغاز شده و در ۲۰۲۲ وارد مرحله حاد شد، به‌عنوان یک مورد مطالعاتی بررسی می‌شود. پرسش اصلی این است که آیا می‌توان این مخاصمه را با اصول کانتی جنگ عادلانه توجیه کرد؟ و آیا دکترین‌هایی مانند مسئولیت حمایت می‌توانند در پرتو فلسفه کانت، توسل به زور را در این مخاصمه مشروع جلوه دهند یا برعکس، این جنگ نمونه‌ای از نقض اصول بنیادین صلح پایدار است؟

۱. چارچوب نظری جنگ عادلانه

کانت یکی از مهم‌ترین فیلسوفان دوران مدرنیته به‌شمار می‌آید. او با ورود به حوزه فلسفه سیاسی و به‌ویژه از طریق نگارش رساله *ارزشمند صلح پایدار*، الهام‌بخش اسناد بنیادینی شد که بعدها مبنای تأسیس نهادهایی همچون سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپا قرار گرفت. کانت در این اثر کم‌حجم اما پرمحتوا کوشید طرحی ماندگار برای اتحاد دولت‌ها، تحقق و پاسداشت صلح جهانی و در نهایت حرکت جامعه بشری به سوی نوعی جمهوری بین‌المللی ارائه دهد.^۷ از نگاه کانت، جنگ به‌منزله بزرگ‌ترین شر محسوب می‌شود؛ زیرا از جنبه مادی، ویرانی، بحران اقتصادی و بدهی‌های سنگین پس از جنگ را به دنبال دارد و از جنبه اخلاقی، موجب نابودی فضیلت‌ها و در نتیجه محدود شدن آزادی می‌گردد.^۸ وی اعتقاد دارد که حرکت بشر به‌سمت جهانی فارغ از جنگ تنها با انگیزه‌های اخلاقی درونی امکان‌پذیر است، اما درعین حال

^۱. Socrates

^۲. Aristotle

^۳. Hannah Arendt

^۴. Slavoj Žižek

^۵. Martha Nussbaum

^۶. Michael Sandel

^۷. میرمحمدی، معصومه سادات، «مقایسه صلح پایدار در اندیشه انسان محور کانت و صلح عادلانه در اندیشه متفکران شیعی»، *مجله معرفت ادیان*، دوره ۲، شماره ۴، ۱۳۹۰، ص ۱۱۷.

^۸. یاسپرس، کارل، «سیاست و تاریخ در تفکر کانت»، ترجمه مهبد ایرانی طلب، *دوفصلنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، شماره ۸۷ و ۸۸، ۱۳۷۳، ص ۳۲.

واقعیت‌های موجود را نادیده نمی‌گیرد و بر این باور است که برای نیل انسان به خیر اخلاقی، گاه باید از محرک‌های بیرونی و حتی اجبار و اعمال زور استفاده کرد.^۱

کانت بر این باور است که ریشه بسیاری از جنگ‌ها، خون‌ریزی‌ها و کشتارها را باید در فساد اخلاقی جست‌وجو کرد. او میان دو نوع الزام تمایز قائل می‌شود: الزام اخلاقی که امری آزادانه و برخاسته از درون انسان است و الزام قانونی که ماهیتی بیرونی و مبتنی بر اجبار دارد. بر همین اساس می‌توان مشاهده کرد که در اندیشه او، ضمانت اجرای اخلاقی بر ضمانت‌های صرفاً قانونی در زمینه تعریف و محدودسازی جنگ برتری دارند. کانت بر این نکته تأکید می‌کند که فقدان قانون به استبداد، شورش و جنگ منجر می‌شود؛ درحالی‌که وضع قوانین آمره هماهنگ با روح آزادی را زمینه‌ساز استقرار صلح پایدار می‌داند.^۲

۲. عامل ایجاد جنگ

کانت در کتاب «به‌سوی صلح پایدار» و هم در نظریه حقوقی جهت تعیین منشأ جنگ، توجه خود را به‌سوی مالکیت سوق می‌دهد. حاکمان زمان وی اراضی را به‌عنوان ملک خود لحاظ می‌کردند و این نگاه با اهداف شخصی آنها می‌آمیخت و اساس و رابطه میان حاکم و رعیت را یک پیوند شخص تشکیل می‌داد و به‌صورت وسیع‌تر قلمرو کشور را به‌عنوان دارایی خود تلقی می‌کرد. تمام این عوامل اساس قدرت و حاکمیت نامشروع را بنا نموده است.^۳

جای تعجب نیست که کانت مالکیت را به‌عنوان منبع و ریشه اصلی جنگ تشخیص می‌دهد. در اولین مقدمه در کتاب مذکور، حاکم مستبد را نه به‌عنوان عضو جامعه سیاسی، بلکه به‌عنوان مالک آن قلمداد کرده است و معتقد است اگر اساس حکومتی بر محور رابطه شخصی و حقوق خصوصی بنا شده باشد، مناقشات در این حکومت و میان اعضای آن و سایر حکومت‌ها تکثیر می‌یابد و جنگ به ابزار اثبات مالکیت تبدیل خواهد شد. از طرفی از منظر کانت تنها عملکرد و صیانت حکومتی در مقابل دیگر حکومت‌ها و شهروندان خود مشروع تلقی خواهد شد که بر مبنای ماهیتی عمومی تشکیل و اداره شوند. از منظر وی، ماهیت عمومی دولت یعنی اعمال و اجرای قوانین برای برقراری عدالت بین شهروندان و از طرفی ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت سلامت شهروندان است.^۴

۲.۱. قانون اساسی تا صلح پایدار

کانت معتقد است قانون موجود در یک جامعه مدنی دارای شرایطی چون، آزادی عضو از جامعه به‌عنوان یک انسان، برابری او با دیگران به‌عنوان یک شخص و استقلال هر عضو از یک جامعه مشترک‌المنافع به‌عنوان یک شهروند است.^۵ بار دیگر موارد فوق‌الذکر به‌طور متفاوتی در اولین ماده اثر به‌سوی صلح پایدار ذکر شده است که به ویژگی‌های قانون اساسی

۱. قادری، مصطفی، بهرام محسن‌پور، میرعبدالحسین نقیب‌زاده و محمد عطاران، «تبیین برنامه درسی صلح محور در فلسفه کانت»، فصلنامه مطالعات برنامه درسی، دوره ۲، شماره ۸، ۱۳۸۷، ص ۵۵.

۲. Lazar, Seth. "The Responsibility Dilemma for Killing in War: A Review Essay", *Philosophy and Public Affairs*, Volume 38, Issue 2, 2015, P 183.

۳. Shue, Henry. "What Would a Justified Preventive Military Attack Look Like?", In: Shu, Henry and David Rodin (eds.), *Preemption: Military Action and Moral Justification*, Oxford: Oxford University Press, 2007, P 243.

۴. Kant, I. *Perpetual Peace*, New York: The Macmillan Company, 1795, P 100.

۵. Orend, B. "Kant's Just War Theory", *Journal of the History of Philosophy*, Volume 37, Issue 2, 1999, P 324.

اشاره دارد: اولاً، قانون اساسی بر اساس اصول آزادی اعضای جامعه؛ ثانیاً، براساس اصول وابستگی همه به یک قانون مشترک و ثالثاً، براساس قانون برابر پی‌ریزی می‌شود. از منظر وی، تنها قانون اساسی است که از اندیشه قرارداد اجتماعی صادر می‌شود و در آن قانون‌گذاری کاملاً حقانی صورت گرفته است. کانت معتقد است که قانون اساسی شاه‌کلید پیوستن دولت‌ها به اتحادیه جهانی^۱ است. این اتحادیه قرار است از توافق‌های مستقل میان کشورهای جمهوری‌خواه مطابق بانظم بین‌المللی به وجود آید.

۲.۲. نظام جمهوری و فدراسیون جهانی

از دیدگاه کانت، در میان انواع مختلف حکومت، نظام جمهوری مطلوب‌ترین شکل سامان سیاسی و مدنی محسوب می‌شود. او بر این باور است که هنگامی که قانون، آزادی و قدرت در هماهنگی با یکدیگر قرار گیرند، چنین حکومتی می‌تواند رفاه شهروندان را تأمین کند و مسیر تعالی اخلاقی آنان را هموار سازد.^۲ در اندیشه کانت، جمهوری نظامی است که در آن «قانون» اساس زندگی اجتماعی را شکل می‌دهد و همین امر امکان تحقق صلح پایدار جهانی را فراهم می‌کند. این نوع حکومت بر سه اصل استوار است: نخست، آزادی همگانی برای تمام افراد به‌عنوان انسان؛ دوم، پذیرش و تبعیت همگان از یک قانون مشترک به‌عنوان اتباع، و سوم، برابری حقوقی هر فرد به‌عنوان شهروند. بنابراین، رعایت حقوق بشر و حقوق شهروندی در پیوند با عضویت سیاسی افراد در دولت، هر دو از ارکان اساسی جمهوری در اندیشه کانت به شمار می‌آیند. کانت، تحقق صلح را وابسته به دو اصل اساسی می‌داند: نخست، عدم مداخله در امور داخلی دیگر کشورها و دوم، تشکیل جبهه‌ای مشترک در برابر هرگونه تجاوز و خشونت، صرف‌نظر از آنکه متجاوز عضو فدراسیون باشد یا نه. از نظر کانت، اگر دولت‌ها اصل نخست یعنی پرهیز از مداخله را بپذیرند، زمینه بروز اصل دوم که می‌تواند به جنگ و درگیری منجر شود نیز خودبه‌خود از میان خواهد رفت.^۳ همچنین او تأکید می‌کند که مردم و دولت‌ها باید «حقوق» و «مسئولیت اخلاقی» را ابزاری برای رد جنگ تلقی کنند. برای دستیابی به چنین فهمی از سوی جوامع و دولت‌ها، نیاز به نوعی پیمان متقابل میان ملت‌ها وجود دارد؛ پیمانی که کانت آن را «اتحادیه صلح» می‌نامد و معتقد است فقط در چارچوب این اتحادیه است که می‌توان به تحقق حق، اخلاق و نظم پایدار بین‌المللی دست یافت.

اینجا سؤالی قابل طرح است، اگر دولتی عامل تجاوز به حقوق ملت و دولت دیگری گردد، آیا اقدامات دولت زیان‌دیده در مقابل چنین دولتی عادلانه تلقی خواهد شد؟ در پاسخ به این سؤال، کانت جنگی را عادلانه می‌پندارد که شامل سه عنصر اصلی باشد و در صورت عدم طی این سه مرحله چنین مخاصمه مصداق توسل به‌زور می‌شود. که به‌ترتیب پس از شرح نظریه جنگ عادلانه، به شرح سه ویژگی پرداخته شده است.

۳. ویژگی‌های نظریه جنگ عادلانه

از منظر کانت جنگ عادلانه اقدامی یک‌جانبه است که برای طرف روا در نظر گرفته شده است تا مانع از تعرض ناروا شود. بدین نحو کانت در رساله صلح پایدار شش پیش‌شرط را مطرح کرده است که عبارت‌اند از:

^۱. League of world

^۲. نوذری، حسینعلی و علی ایمانی، «وجه دمکراتیک نظام سیاسی مطلوب در نظریه سیاسی کانت و یورگن هابرماس»، *مجله علوم سیاسی*، دوره ۱۴، شماره ۴۴، ۱۳۹۷، ص ۲۱۹.

^۳. Miličić, Nenad. "Kant on Just War and International Order", *Philosophy and Society*, Volume 32, Issue 1, 2021, P 105.

الف) هیچ قرارداد صلحی که در آن به طور ضمنی دست‌آویزی برای جنگ در آینده باشد، معتبر نخواهد بود. (ب) هیچ کشوری نباید از راه وراثت و مانند آن، تحت مالکیت کشور دیگری درآمده و استقلال و حاکمیت هیچ دولتی نباید نابود شود. (ج) ارتش‌های ثابت و نیروهای مسلح زیر پرچم باید به تدریج کاملاً برجیده شوند. (د) مقروض شدن یک دولت برای ثروتمند کردن دولت دیگر ممنوع است. (ه) هیچ کشوری حق دخالت خشونت‌آمیز در امور سایر کشورها را ندارد. (و) هر اقدامی از سوی هر دولتی در اثنای جنگ، مانند شکستن پیمان و تحریک اتباع به شورش که صلح را دشوار و ناممکن سازد، ممنوع است.

کانت در این شش شرط به روابط دولت‌ها با یکدیگر پرداخته و همچنین حداقل قصد و نیت دولت‌ها مبتنی بر الزام اخلاقی مدنظر وی بوده است؛ اما او در ادامه سه رکن بنیادین را به این شش شرط می‌افزاید که عبارت‌اند از:

الف) قانون اساسی شهروندی در هر کشور می‌بایست جمهوری باشد.

ب) حقوق ملت‌ها باید بر شالوده فدرالیسم از دولت‌های آزاد استوار شود.

ج) حق جهان شهری به شرایط میزبان یا مهمان‌نوازی جهانی محدود است.

کانت پس از بیان سه پیش‌شرط فوق‌الذکر که در رساله صلح پایدار در قالب شش ماده بیان شده است و نکوهش جنگ و هر آنچه منجر به آن می‌شود، در این چارچوب به موضوع متفاوتی اشاره می‌کند. او از دید گستره تاریخی، هدف طبیعی در جنگ می‌یابد. به عبارتی کانت معتقد است چنانچه نفس جنگ بانظم و احترام به حقوق مردم صورت پذیرد، روح متعالی در درون آن همان است که موجب تعالی جنگ‌آوران و سبب آشکار شدن کاستی‌ها می‌شود.^۱

۱.۳. حق بر جنگ^۲

اولین ویژگی جنگ عادلانه از منظر کانت وجود حق بر جنگ است. اصول این حق عموماً به این قرار است: در وهله اول وجود دلیلی موجه، به عبارتی ضرورت وقوع جنگ از سوی یک مرجع صلاحیت‌دار اعلام و احتمال موفقیت قابل قبولی وجود داشته باشد و در آخر اصل تناسب میان اقدام و دفاع جاری باشد. فوراً شخص می‌تواند تشخیص دهد که این اصول نه تماماً فطرت‌گرا هستند و نه پیامدگرا. چنین ویژگی نظریه جنگ عادلانه را منعطف می‌سازد که دارای پیامدهایی است. زیرا نبود چارچوب اخلاقی سخت‌گیرانه به این معناست که خود اصول در معرض تفسیرهای گسترده قرار می‌گیرد.^۳ همان‌طور که گفته شد، داشتن دلیل موجه و به عبارتی، ضرورت وقوع جنگ، مهم‌ترین شرط حق بر جنگ است؛ هرچند بر سر عوامل اختلاف نظر وجود دارد. بیشتر نظریه‌پردازان معتقدند که دست به اقدامات تهاجمی زدن غیرضروری است. از این‌رو، دفاع از خود در برابر تعرض فیزیکی تنها دلیل کافی است که موجه شناخته شده است.^۴ همچنین پیش‌بینی اقدامات تهاجمی احتمالی و کمک به دیگران در برابر یک دولت ستم‌پیشه یا از سایر تمهیدات خارجی چون مداخله دولت در امور مردم، قابل‌پذیرش است.^۵ از این‌رو در حقوق بین‌الملل معاصر این اصل برقرار است، جنگ فقط در صورتی مجاز است که هدف آن دفاع از خود یا پیش‌دستی کردن در حمله‌ای باشد. کانت معتقد است که سیاست پیش‌دستی در حمله،

^۱ Lazar, Seth, and Helen Frowe (eds). *The Oxford Handbook of Ethics of War*, Oxford: Oxford University Press, 2018, P 36.

^۲ Jus ad Bellum

^۳ Primoratz, Igor. "Michael Walzer's Just War Theory: Some Issues of Responsibility", *Ethical Theory and Moral Practice*, Volume 5, Issue 2, 2002, P 225.

^۴ Tesón, Fernando R. *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, New York: Transnational Publishers, Third Editin, 2005, P 860.

^۵ Moseley, A. *Just War Theory*, Internet Encyclopedia of Philosophy, 2004, P 23.

اقدام علیه یک قدرت ظالم است و دولت‌ها در تلاش‌اند که به واسطه اتحادیه‌ها یا اقدام‌های نظامی حمله را خنثی کنند. شاید بتوان در این محل نگاه کانت به جنگ عادلانه را به‌درستی درک کرد که وی با وقوع دفاع پیش‌دستانه‌ای در جهت حذف یک عامل اختلال‌گر، موافق است.^۱

شرط بعدی در باب ضرورت آن است که جنگ باید همیشه آخرین راه چاره باشد. از منظر کانت دولت‌های عضو فدراسیون جهانی، قبل از بروز هرگونه مخاصمه‌ای، توانایی مذاکره درخصوص رفع هرگونه عامل ضد اخلاقی یا موضوع مورد اختلاف را دارند. فدراسیون جهانی بستری است جهت مذاکره قبل از بروز هرگونه مخاصمه‌ای درخصوص عامل اختلاف و ضد اخلاقی که ناقض صلح خواهد بود. درخصوص اعلان جنگ از سوی یک مرجع صلاحیت‌دار، کانت دولت و نماینده دولت را عامل صلاحیت‌دار می‌داند؛ اما آنچه از منظر کانت در این محل قابل‌بحث است، هدف دولت در اقدام به جنگ است که شاید بی‌ارتباط با بحث ضرورت وقوع جنگ نباشد. طبق نظریه کانت، داشتن هدفی عقلایی برای دولت عامل حیاتی است. وی تأکید می‌کند وجود هرگونه منفعت و هدف شخصی از سوی دولت و نماینده قانونی آن، ضد صلح و ضد عادلانه بودن صفت جنگ است. از منظر وی یک کشور فقط در صورتی باید یگان‌های خود را اعزام کند که برپایی جنگ در ازای آزادی نیز با کنترل و محافظت از منافع اقتصادی و نظامی یک ملت و دولت صورت گیرد. اصل بعدی اصل موفقیت قابل‌قبول یا به عبارتی منصفانه است.^۲ با توجه به ضرورت جنگ و هدف معقول در آن، نظریه جنگ عادلانه شامل این شرط نیز خواهد بود که موفقیت حاصل از جنگ باید منصفانه باشد. اصل موفقیت منصفانه پیامدگراست؛ زیرا، باید در آن هزینه‌ها و منافع جنگ مورد بررسی قرار گیرد. حال اینجا سؤالی مطرح می‌شود: آیا در برخی موارد که احتمال شکست در جنگ وجود دارد، بازهم لازم است در برابر یک قدرت ظالم اعلان جنگ شود؟ موفقیت منصفانه قابل‌قبول، تأکید بر این دارد که زندگی بشر و منابع اقتصادی نباید بی‌مورد صرف مبارزه شود. برای ملتی که تهدید به حمله شده‌اند، ممکن است شیوه‌های دیگر مقابله به‌مثل یا دفاع وجود داشته باشد.

۲.۳. اصل حق در جنگ^۳

اصل حق در جنگ مستلزم آن است که عوامل جنگ مسئول اعمال خود در میدان جنگ باشند. این اصل به‌طور کلی اقدامات این عوامل را به اصول اخلاقی پیوند می‌دهد. کانت و حتی نظریه‌پردازان جنگ عادلانه ماقبل وی چون آکویناس^۴ درخصوص نظریه جنگ عادلانه از دریچه فلسفه اخلاقی به ماهیت ارتش و اقدامات رخ‌داده در اثنای جنگ می‌پردازند. کانت معتقد است وجود ارتش خود یک عامل اصلی بروز جنگ است و اساساً استخدام افراد برای کشتن و کشته شدن به معنای استفاده از آنها به عنوان ماشین‌ها و ابزار صرفاً به دست شخص دیگری چون دولت است که به راحتی نمی‌توان با حقوق بشر ارتباطی داشته باشند. کانت معتقد است به راحتی می‌توان پذیرفت سربازانی که در اثنای مخاصمات، دیگر سربازان را می‌کشند، بخشی از ماهیت جنگ را به اجرا درآورده‌اند؛ اما وقتی سربازان اسلحه خود را به سمت یک غیرمبارز می‌گیرند یا با دشمنان فراتر از اصل تناسب برخورد می‌کنند، دیگر مرتکب اقدامات مشروع جنگی نمی‌شوند، بلکه در حال ارتکاب قتل هستند. کانت اصل مسئولیت‌پذیری یا به عبارتی مسئولیت وفاداری به قوانین در زمان صلح را برعهده آن دسته از افرادی می‌گذارد که در جنگ هستند تا به آنها یادآوری کند، روزی آنها دوباره به وضعیت غیرنظامی خواهند

¹. Crawford, Neta C. "Just War Theory and the U.S. Counterterror War", *Perspectives on Politics*, Volume 1, Issue 1, 2003, P 15.

². Reasonable success

³. Jus in Bello

⁴. Aquinas

گشت و باید دور از هر حس گناهی از جنایت جنگ، آماده این زندگی باشند. از منظر وی، اصل مسئولیت‌پذیری نه فقط در حق در جنگ جاری است، بلکه لازمه حق بر جنگ هم است؛ زیرا، دلیل برای آغاز جنگ و رفتن به آن و همچنین اقدامات رخ داده در حین آن، مسئولیت آغازکنندگی جنگ را می‌پذیرد؛ از طرفی علم مقام اطاعت‌کننده از دستورات به اخلاقی بودن آن، سبب می‌شود که سربازان با وجدان آسوده به زندگی غیرنظامی خود بازگردند.

۳.۳. صلح پس از جنگ^۱

در دوران جدید مایکل والرز^۲ در سال ۱۹۷۷ موضوع عدالت بعد از جنگ را که مدت‌ها میان حقوق‌دانان به فراموشی سپرده شده بود، یادآوری کرد. مسئله کلی که از دیرباز مطرح بوده، هنجارسازی درخصوص عدالت بعد از جنگ است. نکته در این خصوص تأکید بر جدایی میان ابعاد سه‌گانه جنگ عادلانه است، اینکه مفهوم صلح پس از جنگ را باید مستقل از مفاهیم حق بر جنگ و حق در جنگ بررسی کرد و همواره باید بر این مفهوم تأکید کرد که دستیابی به صلح بعد از جنگ نباید در سایه ابعاد دیگر نظریه مذکور به فراموشی سپرده شود. در این مفهوم صلح پس از جنگ، صرفاً به معنای خروج از جنگ نیست، بلکه به معنای گریز از جنگ به صلح است.^۳

کانت برای برپایی شرایط صلح پس از جنگ تأکید بر این امر دارد که رعایت قواعد اخلاقی و حقوقی در طول جنگ می‌تواند برپاکننده صلح پس از آن باشد.^۴ جنگ هرچند ویرانگر و خانمان‌برانداز باشد، دیر یا زود پایان می‌یابد و بی‌تردید طرفین درگیر باید در اندیشه نیل به آتش‌بس و صلح باشند. براساس دستیابی به صلح و امنیت، اعتماد متقابل، سنگ‌بنای برقراری صلح از رهگذر توافق و سازگاری خواهد بود.^۵ چنین رویه‌ای قطع به یقین هم در اثنای جنگ و هم پس از آن باید برقرار باشد. با تحقیق در نوشتار کانت می‌توان چنین نتیجه گرفت: مواد اول،^۶ چهارم^۷ و پنجم،^۸ به صلح پس از جنگ، ماده دوم^۹ به حق بر جنگ و ماده سوم^{۱۰} و ششم^{۱۱} به حق در جنگ می‌پردازد.

۴. نظریه جنگ عادلانه و حقوق بین‌الملل معاصر

باوجود دیدگاه‌هایی که فیلسوفانی مانند کانت مطرح کرده‌اند، می‌توان گفت تا سده نوزدهم و حتی اوایل قرن بیستم میلادی، در اسناد و مقررات بین‌المللی این فرض پذیرفته می‌شد که آغاز هر جنگ یا اقدام نظامی به خودی‌خود مباح و در چارچوب اصول حقوق بین‌الملل جایز است.^{۱۲} ازجمله مقرراتی که پیش از تشکیل جامعه ملل تدوین شد،

^۱ Jus post bellum

^۲ Michael Walzer

^۳ Frowe, Helen. *The Ethics of War and Peace*, London: Routledge, 2016, P 250.

^۴ May, Larry. *War Crimes and Just War*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, P 150.

^۵ محمودی، سید علی، «صلح پایدار کانت و بازتاب در جهان امروز»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، دوره ۸، شماره ۲۰، ۱۳۸۵، ص ۱۴۰.

^۶ برقراری صلح، هرگاه با یک شرط مخفی به منظور تدارک جنگ در آینده همراه باشد دارای اعتبار نخواهد بود.

^۷ هیچ‌گونه قراردادی درمورد فرضیه ملی در رابطه با امور خارجی دولت، بسته نخواهد شد.

^۸ هیچ کشوری با اعمال زور در قانون اساسی و حکومت کشور دیگر دخالت نخواهد کرد.

^۹ هیچ کشور زنده دارای انقلابی بزرگ یا کوچک نمی‌تواند توسط کشوری دیگر از رهگذر توارث، معارضه، خریداری یا بخشش، فرا چنگ آید.

^{۱۰} ارتش‌های ثابت به تدریج به‌طور همگی منسوخ خواهند شد.

^{۱۱} هیچ کشوری که با کشور دیگر در جنگ به سر می‌برد، مجاز نخواهد بود به کردارهای خصومت‌آمیز در آینده دست بزند که اعتماد متقابل را در آینده غیرممکن سازد.

^{۱۲} کدخدایی، عباسعلی، «حوادث ۱۱ سپتامبر و رویکرد نوین آمریکا به نظریه جنگ عادلانه»، مجله نامه مفید، دوره ۸، شماره ۳۳، ۱۳۸۱، ص ۸۹.

کنوانسیون‌های لاهه بودند که اگرچه به‌طور محدود جنگ تهاجمی را غیرمشروع معرفی کردند، در مقام دفاع مشروع آن را مجاز دانستند، بدون آنکه شرایط دقیق آن را به‌طور روشن مشخص کنند.^۱

مطابق مقاله‌نامه نخست، دولت‌های عضو متعهد شدند پیش از توسل به هرگونه ابزار نظامی، از شیوه‌هایی همچون «مساعی جمیله» برای حل اختلافات بهره گیرند.^۲ در مقاله‌نامه دوم لاهه، استفاده از زور برای وصول دیون قراردادی ممنوع شد؛ بااین‌حال، استثنائاتی در نظر گرفته شد. براساس این سند، چنانچه دولت بدهکار پیشنهاد داوری را نپذیرد یا آن را نادیده بگیرد، یا پس از موافقت با داوری مانع هرگونه مصالحه شود یا از اجرای رأی صادره خودداری کند، ممنوعیت مزبور اعمال نخواهد شد. درخصوص تهدید به زور نیز باید گفت که نه‌فقط مقاله‌نامه‌های اول و دوم محدودیتی در این زمینه ایجاد نکردند، بلکه مقاله‌نامه سوم نیز آغاز مخاصمات را با تهدید به جنگ رسمیت بخشید. ماده یک این سند تصریح می‌کند که هیچ درگیری میان دولت‌های عضو نباید بدون اعلام قبلی و آشکار آغاز شود؛ این هشدار می‌تواند در قالب اعلام رسمی جنگ یا به شکل اتمام حجت همراه با تهدید به جنگ مشروط باشد.

پس از کنوانسیون‌های لاهه می‌توان از میثاق جامعه ملل^۳ نام برد. این میثاق در ۲۸ آوریل ۱۹۱۹، در کنفرانس صلح ورسای و برای جلوگیری از بروز جنگی دیگر پس از جنگ جهانی اول تصویب شد. از زمان تصویب میثاق جامعه ملل و به دنبال آن، معاهدات لوکارنو^۴ و به‌ویژه میثاق بریان – کلوک^۵ حقوق موضوعه به‌سمت ممنوعیت و لاقبل محدودیت توسل به‌زور متمایل شد. در این توافق‌نامه بین‌المللی تلاش شده بود تا ضوابطی برای حل مسالمت‌آمیز اختلافات و تحدید حق توسل به‌زور ایجاد شود. به‌عبارت‌دیگر، جنگ از منظر میثاق، آخرین راه‌حل منازعات بین‌المللی به شمار می‌رفت.^۶ میثاق جامعه ملل جنگ را تحریم نکرده است، اما تحدید جنگ در بندهای آن جاری است. هرچند دیری نینجامید و طرح میثاق با وقوع جنگ جهانی دوم به شکست منتهی شد.

کشورهای بزرگ قبل از خاتمه جنگ جهانی دوم طرح ایجاد سازمان بین‌المللی را پی‌ریزی کردند. منشور ملل متحد در اولین عبارات خود تأکید بر حفظ امنیت ملی و صلح دارد، ضمن آنکه قاعده منع توسل به‌زور در آن جاری است، اما در ماده ۵۱ به مضمون دفاع مشروع و شرایط آن می‌پردازد که استثنایی بر قاعده منع توسل به‌زور است. می‌توان از اظهارات مذکور چهار نتیجه عمده را در جهت جایگاه این نظریه در بستر حقوق بین‌الملل فعلی اخذ کرد:

الف) اسناد مذکور و حتی معاهدات و کنوانسیون‌های پس از آن، رویکرد نظریه‌پردازان جنگ عادلانه را در پیش گرفته و ضمن نفی و تحدید جنگ با ذکر شرایطی، صریحاً یا ضمناً بر مشروعیت توسل مهر تأیید زده‌اند.

ب) در برخی اسناد چون مقاله‌نامه‌های لاهه و منشور ملل متحد، صریحاً به نظریه جنگ عادلانه اشاره‌ای نشده، بلکه به مفهوم دفاع مشروع پرداخته شده است. نقطه اشتراک دفاع مشروع و جنگ عادلانه در آن است که دفاع مشروع جنگ دفاعی با هدف مقابله با بی‌عدالتی است و جنگ عادلانه، جنگ تهاجمی با هدف مجازات بی‌عدالتی است. نکته‌ای که توضیح آن در اینجا ضروری است، بحث تمییز دفاع مشروع از جنگ عادلانه است. دفاع مشروع در موقع وقوع یک حمله جدی است. درحالی‌که جنگ عادلانه می‌تواند در مقابل یک تهدید بالقوه بسیار دور از دسترس و با هدف مشروع انجام

^۱. May, Op. Cit., P 160.

^۲. Brown, Gary D. "Proportionality and Just War", *Journal of Military Ethics*, Volume 2, Issue 3, 2003, P 171.

^۳. Convention of the League of Nations

^۴. Locarno treaties (1925).

^۵. Bryan treaties (1913-14).

^۶. یاقوتی، محمد مهدی، «استثنائات حقوقی ممنوعیت توسل به زور در روابط بین‌الملل»، *فصلنامه سیاست خارجی*، دوره ۲۵، شماره ۴، ۱۳۹۰، ص ۱۱۸.

پذیرد. به عبارتی رابطه میان جنگ عادلانه و دفاع مشروع عموم و خصوص مطلق است. ج) هرچند پس از وقوع فجایع جنگ جهانی اول و دوم، کشورها درصدد جلوگیری و پیشگیری از وقوع جنگ دیگر با آثار و پیامدهای جبران‌ناپذیر آن بودند و درنهایت حاصل آن معاهدات و کنوانسیون‌های حاضر است و مبنای نظری اندیشمندانی چون کانت که برعکس نظریات توصیفی فقط به مشاهده و تبیین امور واقع اکتفا نمی‌کند؛ وی مناسبات را آن‌گونه که باید باشند، بررسی می‌کند. اعتبار این امر در سیر تکامل وضع طبیعی تا حضور دولت‌ها در اتحاد صلح و بسط نظریه جنگ عادلانه و مصادیق پس از آن در اسناد بین‌المللی جاری است. نظریات کانت در پیچه‌های ارزشمندی را رو به حقوق بین‌الملل گشوده که بشر از آن بی‌نصیب نمانده است. باوجود تمام این اسناد، نظرات و سابقه تاریخی آنها، دولت‌ها هنوز نتوانسته‌اند آن‌طور که باید به هدف غایی، یعنی برقراری صلح و حفظ امنیت جهانی، دست یابند. در قرن ۲۱ دولت‌های بزرگ قواعد عرفی را نقض می‌کنند و از سوی جامعه بین‌المللی مورد اعتراض واقع نمی‌شوند. به این امر اصطلاحاً می‌گویند که یک سابقه^۱ ایجاد شده است.

۵. جنگ روسیه و اوکراین در چارچوب تحلیل نظریه کانت

نظریه جنگ عادلانه کانت، با تأکید بر ضرورت رعایت اصول اخلاقی و حقوق بین‌الملل در جنگ، در طول زمان و در چارچوب نظریه‌های معاصر روابط بین‌الملل دچار بازنگری و تکامل شده است. در این مسیر، نظریه‌پردازانی مانند مایکل والزر با اثر مشهور خود *جنگ‌های عادلانه و ناعادلانه*، بر تفکیک دقیق میان حق بر جنگ و حق در جنگ تأکید کرده و مشروعیت جنگ را وابسته به دفاع از خود و رعایت حقوق غیرنظامیان دانسته است. همچنین، جف مک‌ماهان با رویکردی انتقادی نسبت به سنت کلاسیک جنگ عادلانه، بر «مسئولیت فردی در جنگ» و ضرورت تناسب اخلاقی میان اهداف و ابزار جنگی تأکید کرده است. در عرصه حقوق بین‌الملل نیز نظریه مسئولیت حمایت که در اجلاس جهانی سازمان ملل (۲۰۰۵) مطرح شد، به عنوان یک تحول مهم در اندیشه عدالت جنگی شناخته می‌شود و مشروعیت مداخله را فقط در صورت وقوع نسل‌کشی، جنایت جنگی و تهدیدات جدی علیه غیرنظامیان مجاز می‌داند.

از این منظر، جنگ روسیه و اوکراین نه فقط باید از حیث مشروعیت حمله اولیه (حق بر جنگ)، بلکه از نظر رفتار در حین جنگ (حق در جنگ) و اهداف پس از جنگ (صلح پایدار و عدالت) مورد تحلیل قرار گیرد. ادعای روسیه درباره دفاع از جمعیت روس تبار و امنیت ملی، گرچه در چارچوب سنت کلاسیک جنگ عادلانه کانتی قابل بررسی است، اما براساس معیارهای به‌روز شده‌ای چون اصل تناسب، ضرورت و ممنوعیت تعرض به غیرنظامیان، فاقد وجه اخلاقی و حقوقی است. همچنین، حمایت کشورهای دیگر از اوکراین در قالب دفاع مشروع جمعی، در پرتو نظریه والزر و اصل «مسئولیت حمایت» می‌تواند به عنوان یک واکنش اخلاقی و حقوقی در برابر تجاوز قلمداد شود، مشروط بر اینکه این حمایت‌ها محدود به دفاع مشروع و با رعایت قواعد بین‌المللی صورت گیرد و موجب تشدید خشونت نشود. تحلیل جنگ روسیه و اوکراین با توجه به تکامل نظریه جنگ عادلانه کانت، نیازمند نگاهی چندبعدی است که ضمن احترام به اصول بنیادین، شرایط پیچیده و متغیر صحنه بین‌الملل را نیز در نظر بگیرد.^۲

در ۲۴ فوریه سال ۲۰۲۲، روسیه حملات گسترده‌ای را به اوکراین آغاز کرد که نشان‌دهنده تشدید بحران روسیه و اوکراین از سال ۲۰۱۴ است. به دنبال الحاق کریمه به روسیه، بحران داخلی اوکراین و اختلافات آن با مسکو به اوج خود رسید.

^۱. Precedent

^۲. Moellendorf, Darrel. "Jus ex Bello", *Journal of Political Philosophy*, Volume 16, Issue 2, 2008, P 125.

گرایش‌های جدایی‌طلبانه در مناطق شرقی اوکراین مثل اودسا،^۱ لوهانسک،^۲ دونتسک^۳ و منطقه دونباس^۴ شدت یافت.^۵ در نهایت در ۲۱ فوریه ۲۰۲۲، روسیه با اظهار: ۱. مخالفت با گسترش فعالیت‌های ناتو از سال ۱۹۷۷ تاکنون به‌عنوان تهدیدی برای امنیت کشور. ۲. ادعا بازپس‌گیری سرزمین‌های شوروی سابق. ۳. با فرضیه جلوگیری از نسل‌کشی اوکراین علیه روس‌های ساکن در آن کشور. به‌طور رسمی، خودمختاری جمهوری خلق دونتسک و لوهانسک را شناسایی کرد و نیروهای خود را با هدف حمله به اوکراین به این منطقه اعزام کرد. اقدامات روسیه با محکومیت گسترده‌ای از سوی جامعه بین‌الملل از جمله، تحریم‌های جدید اقتصادی مواجه شد. همچنین از آثار فعلی این مخاصمه، بحران اروپا در واردات انرژی و آوارگی میلیون‌ها پناهنجوی اوکراینی است. از این‌رو، باتوجه به شدت آثار مخرب این جنگ دو سؤال اساسی مطرح می‌شود: ۱. آیا جنگ میان روسیه و اوکراین مصداق جنگ عادلانه است؟ ۲. آیا اقدامات سایر دولت‌ها در حمایت از اوکراین می‌تواند جنگ عادلانه باشد؟

طبق توافق‌نامه آتش‌بس دوازده‌ماده‌ای مینسک در سپتامبر سال ۲۰۱۴ بین دولت اوکراین و گروه‌های جدایی‌طلب شرق اوکراین و طرفدار روسیه، طرفین باید از انجام هر نوع عملیات نظامی در دونتسک و لوهانسک بپرهیزند و رعایت حق نظارت بین‌المللی بر آتش‌بس، تبادل اسیران، اجازه و ورود کمک‌های بشردوستانه به این منطقه را فراهم سازند. اما بعد از انعقاد این توافق‌نامه صلح، درگیری‌ها بین طرفین همچنان ادامه داشت، تا آنکه توافق‌نامه صلح مینسک ۲ در پی فروپاشی توافق صلح اولیه در سال ۲۰۱۵ منعقد شد. این توافق میان رئیس‌جمهور روسیه و اوکراین با حضور دو دولت آلمان و فرانسه در ۱۳ بند در جهت آتش‌بس فراگیر و فوری و عقب‌نشینی سریع نیروهای دو طرف تنظیم شد. همچنین به این شرط که اوکراین قانون اساسی خود را به تمرکززدایی اصلاح کند و به مناطق جدایی‌طلب نزدیک مرز روسیه تا پایان سال ۲۰۱۵ خودمختاری داخلی بدهد، در این صورت به کی‌یف قدرت کنترل همه مرزها با روسیه را می‌داد.^۶ هرچند هیچ‌یک از این تعهدات از جانب روسیه و اوکراین به مرحله عمل نرسید.

بر مبنای نظریه کانت در خصوص وجود خطر بالقوه، تا به امروز عاملی از سوی ارکان سازمان ملل متحد از جانب اوکراین شناسایی نشده است. همچنین ویژگی‌های نظریه جنگ عادلانه کانت، چون حق بر جنگ که شامل ضرورت، احتمال موفقیت و اصل تناسب است و حق در جنگ که تأکید بر حفظ حقوق غیرنظامیان را دارد و مورد سوم صلح پس از جنگ که در شرایط کنونی باتوجه به عملکرد دولت‌ها منتفی است و همچنین عدم تعهد به مراتب موجود در قرارداد مینسک ۲ جواز اقدام به حمله نیست. به‌طور کلی جنگ در صورتی جایز و مشروع است که مطابق با معیارهای اخلاقی و در چارچوب قوانین بین‌المللی باشد. پروتکل‌های بین‌المللی ناظر بر مخاصمات مسلحانه با تأکید بر لزوم حمایت از غیرنظامیان، از طرف‌های درگیر در جنگ می‌خواهد تا ضمن رعایت قوانین و مقررات بشردوستانه از حمله به اهداف غیرنظامی خودداری کنند. در این راستا میان نیروهای نظامی و افرادی که در جنگ (به‌طور مستقیم و غیرمستقیم) مشارکت ندارند، تفکیک قائل شده‌اند، اما تصمیم اخیر ایالات متحده مبنی بر ارسال مهمات خوشه‌ای به اوکراین با انتقاد بسیاری از دولت‌ها و

۱. Odesa

۲. Luhansk

۳. Donetsk

۴. Donbas

۵. زمانی، ناصر، «تحلیل ریشه‌ها و ماهیت بحران اوکراین: تشدید تنش شبه‌جنگ سرد بین روسیه و غرب»، فصلنامه سیاست خارجی، دوره ۲۷، شماره ۴، ۱۳۹۲، ص ۸۹۹.

۶. امیدی، علی و مهرداد رشیدی علویجه، «جنگ رسانه در بحران اوکراین: چارچوب‌سازی تحولات سیاسی اوکراین و کریمه (۲۰۱۳-۲۰۱۵) در شبکه‌های خبری RT، CNN»، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، دوره ۳، شماره ۱۰، ۱۳۹۶، ص ۱۵۲.

سازمان‌های بین‌المللی مواجهه شده است.^۱ خطر انفجار این بمب‌ها حتی پس از پایان جنگ نیز وجود داشته و می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری را برای غیرنظامیان به همراه داشته باشد. پیمان منع استفاده از مهمات خوشه‌ای،^۲ انباشت و استفاده از بمب‌های خوشه‌ای را ممنوع می‌داند و بر لزوم پاک‌سازی مناطق آلوده به این سلاح‌ها تأکید دارد. در سال ۲۰۰۸ و پس از پایان یافتن مذاکرات چندجانبه در اسلو، این کنوانسیون با مشارکت بیش از ۱۰۰ کشور به تصویب رسید. همچنین در تاریخ ۱ اوت ۲۰۱۰، کشورهای مذکور با امضای پیمانی بر ممنوعیت تولید و انتقال مهمات خوشه‌ای و نیز ارائه کمک‌های بشردوستانه به جوامع آسیب‌دیده از این سلاح‌ها به توافق رسیدند.^۳ هرچند که سه کشور آمریکا، روسیه و اوکراین در شمار امضاکنندگان این کنوانسیون نیستند، بدیهی است که ارسال این تجهیزات در زمان ضدحمله اوکراین برای بازپس‌گیری مناطق اشغالی می‌تواند نقش بسزایی در تعیین سرنوشت جنگ داشته باشد. در دیدگاه طرفداران نظریه جنگ عادلانه، کشوری که مورد تهاجم بیگانگان قرار گرفته، واجد حق دفاع مشروع از سرزمین خود بوده و می‌تواند برای مقابله با نیروهای مهاجم به جنگ متوسل شود. باوجوداین، به‌کارگیری خشونت در زمان جنگ باید مطابق با قواعد آمره و اصول بشردوستانه بوده و حقوق اولیه غیرنظامیان (به‌ویژه کودکان، سالمندان و معلولان) را تضمین کند. باتوجه‌به این موارد، به‌نظر می‌رسد که استفاده از مهمات خوشه‌ای مغایر با اصول نظریه جنگ عادلانه است و خسارات ناشی از این بمب‌ها می‌تواند خطری جدی و طولانی‌مدت برای غیرنظامیان ایجاد کند. بر طبق مستندات حقوق بین‌الملل معاصر آنچه می‌تواند مصداق جنگ روسیه و اوکراین قرار گیرد، نقض بند ۴ ماده ۲ منشور سازمان ملل متحد است که در صورت عدم مواجهه جدی مجمع عمومی سازمان با این موضوع، موجب از بین رفتن کارایی قاعده منع توسل به‌زور توسط برخی از بازیگران قدرتمند است.

در پاسخ به سؤال دوم، در طی حملات روسیه به اوکراین، برخی از کشورها در جهت حمایت از اوکراین کمک‌هایی از قبیل ارسال جدیدترین سلاح‌ها و مهمات، تجهیزات حفاظتی و پزشکی و نیز سوخت نمودند. برخی مقامات سیاسی در کشورهای ناتو بر این عقیده‌اند که مداخله مستقیم در اوکراین باتوجه‌به خطر جدی جنگ جهانی موجه نیست و همچنین بر این باورند که توسعه روابط بین‌الملل در سده بیستم، به‌عنوان یک هدف مهم در جهان مدرن مطرح است. در این دوران، اهمیت دیپلماسی، مذاکرات و حل‌وفصل صلح، به‌جای استفاده از نیروی نظامی برای حل اختلافات بین‌المللی، به‌وضوح تبیین شده است. جامعه بین‌المللی متوجه شده است که استفاده از نیروی نظامی ممکن است فقط به تخریب و تضعیف تمامیت سرزمین و استقلال سیاسی یک دولت منجر نشود، بلکه خطری جدی برای نظم و ثبات بین‌المللی است.^۴ در مقابل برخی از حقوق‌دانان باتوجه‌به نقض فاحش مفاد معاهده بوداپست، ازسوی روسیه در برابر اوکراین، اقدام فوری شورای امنیت در حمایت از اوکراین نسبت به تهدیدات جدی روسیه را جایز می‌دانند.^۵ هرچند در شرح ارتباط معاهده بوداپست با اقدامات شورای امنیت باید گفت: معاهده بوداپست معاهده امنیتی و دوستی بین اوکراین، روسیه، ایالات‌متحد آمریکا و انگلستان درباره تضمین‌های امنیتی برای اوکراین در ارتباط با تسلیم سلاح‌های هسته‌ای توافقی

^۱ Douglas, M. "Changing the Rules: Just War Theory in the Twenty-First Century", *Theology Today*, Volume 59, Issue 4, 2003, P 530.

^۲ Convention on Cluster Munitions

^۳ Gillard, Emanuela-Chiara. "Proportionality in the Conduct of Hostilities: The Incidental Harm Side of the Assessment", *Chatham House*, 2018, P 32.

^۴ رنجکش، محمدجواد، «واکاوی مشروعیت جنگ مقدس بین‌المللی در اندیشه سیاسی توماس آکویناس»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، دوره ۵۳، شماره ۱، ۱۴۰۲، ص ۲۵۳.

^۵ Mearsheimer, J. "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, Volume 93, Issue 5, 2014, P 80.

است که در سال ۱۹۹۴ در بوداپست منعقد شده است و شورای امنیت سازمان ملل متحد، به‌طور مستقیم در متن این معاهده حضور دارند و تعهدات خاصی در ارتباط با آن ندارد. با این حال، معتقدند که شورای امنیت سازمان ملل متحد به‌عنوان یک سازمان بین‌المللی با مسئولیت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی در موارد مختلفی می‌تواند نقش ایفا کند. به‌عنوان مثال، در صورت وقوع تهدیدات جدی علیه کشوری، یکی از اقداماتی که شورای امنیت می‌تواند انجام دهد، انتشار بیانیه یا قطعنامه‌ای با تأکید بر ضرورت رعایت حاکمیت و امنیت آن کشور و محکومیت هرگونه تهدید یا استفاده از نیرو در برابر آن است. این اقدام می‌تواند از تشدید بحران و تهدید امنیت منطقه‌ای جلوگیری کند.^۱ در غیر این صورت معتقدند از آنجاکه اوکراین در مقام دفاع مشروع فردی است، حمایت آن دولت‌ها مصداق جنگ عادلانه قرار نمی‌گیرد، بلکه دفاع مشروع جمعی محسوب می‌شود.

نتیجه‌گیری

کانت فیلسوف مطلق‌گرایی است که از دریچه حق، اخلاق و قانون در پی ارائه راه‌حلی در جهت برقراری صلح پایدار است. الگوی ارائه‌شده از سوی وی از بستر نظام ملی آغاز می‌شود و پس از تعیین موقعیت دولت‌ها در نظام فراملی به پایان می‌رسد. وی همواره به نفی جنگ و منازعه در آثار خود می‌پردازد. اما در نقطه‌ای پس از شرح جایگاه دولت‌ها در اتحادیه صلح، حق جنگ که تحت عنوان نظریه جنگ عادلانه از آن یاد می‌شود، به‌عنوان راه‌حل دیگری در دستیابی به صلح دائمی، مطرح می‌سازد. کانت بیان می‌کند، در صورتی چنین مخاصمه‌ای جایز است که تهدید بالقوه‌ای جامعه جهانی را مورد هدف قرار دهد و از طرف دیگر چنین منازعه‌ای باید دارای شروطی باشند، تا عادلانه تلقی شود که سه شرط حق بر جنگ، حق در جنگ و صلح پس از جنگ را می‌توان از مواد شش‌گانه مطروحه در رساله صلح پایدار استخراج کرد. پس از کانت و با تجربه تلخ جنگ‌های جهانی اول و دوم، تلاش‌های بین‌المللی گسترده‌ای برای تحدید و حتی منع توسل به جنگ صورت گرفت. اسنادی چون کنوانسیون‌های لاهه، کنوانسیون‌های ژنو و پروتکل هاوانا نخستین گام‌ها را در محدود کردن خشونت و تأکید بر حمایت از غیرنظامیان برداشتند. این روند در قرن بیستم با منشور سازمان ملل متحد به اوج خود رسید؛ جایی که اصل منع توسل به زور، حل و فصل مسالمت‌آمیز منازعات و احترام به حقوق بشر و حقوق بین‌الملل به‌عنوان هنجارهای اساسی جامعه جهانی تثبیت شد. این تحول، در واقع، تکامل نظریه کانتی جنگ عادلانه را در قالب حقوق بین‌الملل معاصر نشان می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که آرمان کانت درباره صلح پایدار و ضرورت احترام به حاکمیت و حقوق انسانی، در قالب تعهدات الزام‌آور بین‌المللی متجلی شده است.

با این حال، شکاف قابل توجهی میان این مبانی نظری و عملکرد واقعی دولت‌ها وجود دارد. یکی از دلایل اصلی این شکاف، تأثیر فناوری‌های نوین نظامی و سایبری است که ماهیت جنگ و قواعد اخلاقی آن را دگرگون کرده است. ظهور جنگ‌های ترکیبی، حملات سایبری فراملی و حضور بازیگران غیردولتی، مفاهیمی چون عدالت، ضرورت و صلح پایدار را با چالش مواجه کرده و ارزیابی جنگ‌ها براساس معیارهای سنتی را دشوار ساخته است. در این میان، جنگ روسیه و اوکراین نمونه‌ای بارز از این فاصله میان «بایدهای اخلاقی و حقوقی» و «واقعیت‌های سیاسی» است. اگرچه روسیه ادعا می‌کند اقداماتش در چارچوب دفاع از امنیت ملی و حمایت از روس‌تباران قابل توجیه است، از منظر نظریه کانتی و تحولات آن در حقوق بین‌الملل معاصر، این جنگ مشروعیت اخلاقی و حقوقی ندارد. نقض حاکمیت ملی اوکراین، صدمه گسترده به

¹ Kretzmer, David. "Defence and Proportionality in Jus ad Bellum", *European Journal of International Law*, Volume 24, Issue 1, 2013, P 240.

غیرنظامیان و بی‌اعتنایی به تعهدات بین‌المللی چون معاهده بوداپست و توافق‌نامه آتش‌بس مینسک، اصول بنیادین کانت یعنی احترام به استقلال سیاسی دولت‌ها، رعایت حقوق انسانی و پیروی از قوانین بین‌المللی را نقض می‌کند. بنابراین، با اتکا به سه اصل نظریه جنگ عادلانه کانت - که در قالب حقوق بین‌الملل مدرن و نظریه‌های تکامل‌یافته‌ای چون نظریه مایکل والزر (تأکید بر مشروعیت دفاع جمعی و حمایت از غیرنظامیان) و مسئولیت حمایت توسعه یافته‌اند، می‌توان نتیجه گرفت که جنگ روسیه و اوکراین نه فقط از منظر کانتی عادلانه نیست، بلکه با معیارهای معاصر جنگ عادلانه نیز همخوانی ندارد. این جنگ بیش از هر چیز بازتاب‌دهنده چالش‌های نوین اخلاقی و حقوقی در نظم بین‌المللی معاصر است.

منابع

مقاله

۱. امید، علی و مهرداد رشیدی علویچه، «جنگ رسانه در بحران اوکراین: چارچوب‌سازی تحولات سیاسی اوکراین و کریمه (۲۰۱۳-۲۰۱۵)» در شبکه‌های خبری RT، CNN، «فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین»، دوره ۳، شماره ۱۰، ۱۳۹۶، صص ۱۴۲-۱۷۱. Doi: 10.22054/cs.2017.18255.153
۲. رنجکش، محمدجواد، «واکاوی مشروعیت جنگ مقدس بین‌المللی در اندیشه سیاسی توماس آکویناس»، «فصلنامه مطالعات حقوق عمومی»، دوره ۵۳، شماره ۱، ۱۴۰۲، صص ۲۵۱-۲۶۶. <https://doi.org/10.22059/jpls.2020.267646.1842>
۳. زمانی، ناصر، «تحلیل ریشه‌ها و ماهیت بحران اوکراین: تشدید تنش شبه‌جنگ سرد بین روسیه و غرب»، «فصلنامه سیاست خارجی»، دوره ۲۷، شماره ۴، ۱۳۹۲، صص ۸۸۹-۹۱۸.
۴. قادری، مصطفی، بهرام محسن‌پور، میرعبدالحسین نقیب‌زاده و محمد عطاران، «تبیین برنامه درسی صلح محور در فلسفه کانت»، «فصلنامه مطالعات برنامه درسی»، دوره ۲، شماره ۸، ۱۳۸۷، صص ۴۷-۸۱.
۵. کدخدایی، عباسعلی، «حوادث ۱۱ سپتامبر و رویکرد نوین آمریکا به نظریه جنگ عادلانه»، «مجله نامه مفید»، دوره ۸، شماره ۳۳، ۱۳۸۱، صص ۸۹-۱۰۴.
۶. محمودی، سید علی، «صلح پایدار کانت و بازتاب در جهان امروز»، «فصلنامه پژوهش حقوق عمومی»، دوره ۸، شماره ۲۰، ۱۳۸۵، صص ۱۳۵-۱۷۶.
۷. میرمحمدی، معصومه سادات، «مقایسه صلح پایدار در اندیشه انسان محور کانت و صلح عادلانه در اندیشه متفکران شیعی»، «مجله معرفت/ادیان»، دوره ۲، شماره ۴، ۱۳۹۰، صص ۱۱۷-۱۴۶.
۸. نودری، حسینی علی، «وجه دموکراتیک نظام سیاسی مطلوب در نظریه سیاسی کانت و یورگن هابرماس»، «مجله علوم سیاسی»، دوره ۱۴، شماره ۴۴، ۱۳۹۷، صص ۲۰۹-۲۳۵.
۹. یاسپرس، کارل، «سیاست و تاریخ در تفکر کانت»، ترجمه مهرداد ایرانی طلب، «دوفصلنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی»، شماره ۸۷ و ۸۸، ۱۳۷۳، صص ۲۸-۳۵.
۱۰. یاقوتی، محمدمهدی، «استثنائات حقوقی ممنوعیت توسل به زور در روابط بین‌الملل»، «فصلنامه سیاست خارجی»، دوره ۲۵، شماره ۴، ۱۳۹۰، صص ۱۱۳-۱۳۲.

References

Books

1. Frowe, Helen. *The Ethics of War and Peace*, London: Routledge, 2016.
2. Kant, I. *Perpetual Peace*, New York: The Macmillan Company, 1795.
3. Lazar, Seth, and Helen Frowe (eds). *The Oxford Handbook of Ethics of War*, Oxford: Oxford University Press, 2018.
4. May, Larry. *War Crimes and Just War*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

5. Moseley, A. *Just War Theory*, Internet Encyclopedia of Philosophy, 2004.
6. Tesón, Fernando R. *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, New York: Transnational Publishers, Third Editin, 2005.

Articles

7. Brown, Gary D. "Proportionality and Just War", *Journal of Military Ethics*, Volume 2, Issue 3, 2003, PP 171–185. <https://doi.org/10.1080/15027570310000667>
8. Crawford, Neta C. "Just War Theory and the U.S. Counterterror War", *Perspectives on Politics*, Volume 1, Issue 1, 2003, PP 5–25. Doi: <https://doi.org/10.1017/S1537592703000021>
9. Douglas, Mark. "Changing the Rules: Just War Theory in the Twenty-First Century", *Theology Today*, Volume 59, Issue 4, 2003, PP 529–545. <https://doi.org/10.1177/004057360305900402>
10. Ghaderi, Mostafa, Bahram Mohsenpour, Mir Abdolhossein Naghib-Zadeh and Mohammad Attaran, "Designing a Peace-Oriented Curriculum in Kant's Philosophy", *Quarterly Journal of Curriculum Studies*, Volume 2, Issue 8, 2008, PP 47–81. (In Persian)
11. Gillard, Emanuela-Chiara. "Proportionality in the Conduct of Hostilities: The Incidental Harm Side of the Assessment", *Chatham House*, 2018, PP 1–32.
12. Kadkhoda'ei, Abbas-Ali, "The September 11 Attacks and the New U.S. Approach to Just War Theory", *Journal of Mofid Letter*, Volume 8, Issue 33, 2002, PP 89–104. (In Persian)
13. Kretzmer, David. "Defence and Proportionality in Jus ad Bellum", *European Journal of International Law*, Volume 24, Issue 1, 2013, PP 235–282. <https://doi.org/10.1093/ejil/chs087>
14. Lazar, Seth. "The Responsibility Dilemma for Killing in War: A Review Essay", *Philosophy and Public Affairs*, Volume 38, Issue 2, 2015, PP 180–213.
15. Mahmoudi, Sayyed Ali, "Kant's Perpetual Peace and Its Reflection in Today's World." *Public Law Research Quarterly*, Volume 8, Issue 20, 2006, PP 135–176. (In Persian)
16. Mearsheimer, J. "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, Volume 93, Issue 5, 2014, PP 77–89.
17. Miličić, Nenad. "Kant on Just War and International Order", *Philosophy and Society*, Volume 32, Issue 1, 2021, PP 100–125. Doi: <https://doi.org/10.2298/FID2101105M>
18. Mir-Mohammadi, Ma'soumeh Sadat, "A Comparison between Kant's Human-Oriented Perpetual Peace and the Just Peace in Shi'a Thinkers' Ideas", *Journal of Religious Knowledge*, Volume 2, Issue 4, 2011, PP 117–146. (In Persian)
19. Moellendorf, Darrel. "*Jus ex Bello*", *Journal of Political Philosophy*, Volume 16, Issue 2, 2008, PP 123–136. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00310.x>
20. Nozari, Hossein Ali and Ali Imani, "Democratic Aspects of the Ideal Political System in Kant's and Jürgen Habermas's Political Theories", *Journal of Political Science*, Volume 14, Issue 44, 2018, PP 209–235. (In Persian)
21. Omid, Ali and Mehrdad Rashidi Alavijeh, "Media War in the Ukraine Crisis: Framing of Political Developments in Ukraine and Crimea (2013–2015) in CNN and RT", *Quarterly Journal of Modern Media Studies*, Volume 3, Issue 10, 2017, PP 142–171. (In Persian) Doi: 10.22054/cs.2017.18255.153.
22. Orend, B. "Kant's Just War Theory", *Journal of the History of Philosophy*, Volume 37, Issue 2, 1999, PP 323–353. Doi: 10.1353/hph.2008.0847
23. Primoratz, Igor. "Michael Walzer's Just War Theory: Some Issues of Responsibility", *Ethical Theory and Moral Practice*, Volume 5, Issue 2, 2002, PP 221–243. <https://doi.org/10.1023/A:1016032623634>
24. Ranjkesh, Mohammad Javad, "An Analysis of the Legitimacy of Holy International War in Thomas Aquinas's Political Thought", *Quarterly Journal of Public Law Studies*, Volume 53, Issue 1, 2023, PP 251–266. (In Persian) <https://doi.org/10.22059/jpls.2020.267646.1842>

25. Shue, Henry. "What Would a Justified Preventive Military Attack Look Like?", In: Shu, Henry and David Rodin (eds.), *Preemption: Military Action and Moral Justification*, Oxford: Oxford University Press, 2007, PP 222–246.
26. Yaghouti, Mohammad Mahdi, "Legal Exceptions to the Prohibition of the Use of Force in International Relations", *Foreign Policy Quarterly*, Volume 25, Issue 4, 2011, PP 113–132. (In Persian)
27. Yaspers, Karl, "Politics and History in Kant's Thought", Translated by: Mahbod Irani Talab, *Bi-Quarterly Journal of Political-Economic Information*, Volumes 88–89, 1994, PP 28–35. (In Persian)
28. Zamani, Nasser, "Analysis of the Roots and Nature of the Ukraine Crisis: Escalation of a Cold War-like Tension between Russia and the West", *Foreign Policy Quarterly*, Volume 27, Issue 4, 2013, PP 889–918. (In Persian)

*This page is intentionally
left blank.*